

SKUTEČNÝ PŘÍBĚH
SKUPINY ŽEN,
KTERÁ PŘEŽILA HRŮZY
NACISTICKÉHO NĚMECKA

DEVÍTKA

GWEN STRAUSS

DEVÍTKA

The Nine

Text Copyright © 2021 by Gwenn Strauss

Published by arrangement with St. Martin's Publishing Group.

All rights reserved.

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Johana Horáková, 2022

Cover © Michael Storrings, 2022

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2022

twitter.com/knihydobrovsky

www.facebook.com/KnihyDobrovsky.cz

ISBN 978-80-277-2795-7 (pdf)

GWEN STRAUSS

DEVÍTKA

OBSAH

Mapa s trasou útěku a mapa Evropy

KAPITOLA PRVNÍ

KAPITOLA DRUHÁ

KAPITOLA TŘETÍ

KAPITOLA ČTVRTÁ

KAPITOLA PÁTÁ

KAPITOLA ŠESTÁ

KAPITOLA SEDMÁ

KAPITOLA OSMÁ

KAPITOLA DEVÁTÁ

KAPITOLA DESÁTÁ

KAPITOLA JEDENÁCTÁ

KAPITOLA DVANÁCTÁ

POZNÁMKA PRO ČTENÁŘE

PODĚKOVÁNÍ

SEZNAM ILUSTRACÍ

POZNÁMKY

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Elize, Noahovi a Sophii

*Ce que nous avons partagé
Dans la peur, le froid, la faim, l'espoir.
L'épreuve, tant physique que psychique
Ne se répète pas, même pour nous.
Elle se limite au monde de jamais plus.
Ce que nous avons enduré ensemble
Est à nous, à cette vie, de ces instants,
Comme un transmutation de l'une, à l'autre,
dans une autre vie.*

*Byly jsme spolu
Ve strachu, chladu, hladu, s nadějí.
Muka tělesná i duševní.
Nemůžeme je líčit ani jedna druhé.
Zůstávají v krajině nenávratna.
Co jsme spolu přetrpěly,
Je naše, ten život a chvíle
Jako by se přeměnil
v život jiný.*

NICOLE CLARENCOVÁ,
JEDNA Z DEVÍTKY

DEVÍTKA

HÉLÈNE PODLIASKÁ, moje prateta, kterou ostatních osm znalo jako Christine. Když ji zatkli za činnost v odboji na severovýchodě Francie, bylo jí dvacet čtyři. Byla to skvělá inženýrka a mluvila pěti jazyky. Při útěku ji zbytek devítky považoval za svou vůdkyni.

SUZANNE MAUDETOVÁ (ZAZA), Hélèlina kamarádka ze střední školy. Když ji zatkli, bylo jí dvaadvacet a pracovala v mládežnické ubytovně v Paříži. Nedlouho před tím se vdala za Reného Maudeta a považovala se za kronikářku skupiny. Ihned po válce napsala o útěku optimistickou knihu, která však vyšla až v roce 2004.

NICOLE CLARENCOVÁ měla v odboji důležité postavení. Zatkli ji v Paříži, den po jejích dvaadvacátých narozeninách. Byla jednou z „57 tisíc“, jak se říkalo známému poslednímu transportu vězňů deportovaných z Paříže v srpnu 1944, jen pár dní před osvobozením města.

MADOLON VERSTIJNENOVÁ (LON), jedna ze dvou Holanďanek ve skupině. Zatkli ji v sedmadvaceti, poté co přijela do Paříže, aby se připojila k bratrovi, který pracoval pro holandskou odbojovou organizaci. Ona a Héléne mluvily ze skupiny nejlíp německy, a tak dělaly předsunutou hlídku. Vyznačovala se tvrdohlavostí a odvahou a svůj záznam útěku sepsala v roce 1991.

GUILLEMETTE DAENDELISOVÁ (GUIGUI), Lonina kamarádka z Holandska. Když ji s Lon v Paříži den po jejich příjezdu zatkli, bylo jí

třiadvacet. Díky své klidné povaze byla diplomatkou skupiny. Z ní a Meny se staly blízké přítelkyně.

RENÉE LEBON CHÂTENAYOVÁ (ZINKA) byla z celé skupiny nejodvážnější. Zatkli ji v devětadvaceti, když v jednom vězení pátrala po manželovi. Porodila ve francouzském kriminále. Jako členka odbojové sítě Comète pomáhala sestřeleným spojeneckým vojákům v úzkých utéct do Španělska.

JOSÉPHINE BORDANAVOVÁ (JOSÉE), Španělka a z celé devítky ta nejmladší. Když ji v Marseille zatkli, bylo jí dvacet. Vyrostla v dětském domově na jihu Francie. Pracovala pro síť Marcel, dodávala balíčky ukrývajícím se židovským dětem a rodinám odbojářů. Byla známá tím, že umí krásně zpívat.

JACQUELINE AUBÉRY DU BOULLEYOVÁ (JACKY), válečná vdova; během útěku prodělávala záškrt. Zatkli ji v Paříži, když jí bylo devětadvacet. Pracovala pro síť Brutus. Byla houževnatá, nebrala si servítky a měla sklon barvitě klít. Společně s Nicole byla jednou z „57 tisíc“ posledního transportu, který z Paříže odjel v srpnu 1944.

YVONNE LE GUILLOUOVÁ (MENA) pracovala pro holandské odbojové síť v Paříži. Zatkli ji ve dvaadvaceti. Byla to vrtošivá, okouzující koketa, jež se stále do někoho zamilovávala. Dívka z dělnické rodiny, která sice žila v Paříži, ale pocházela z Bretaně.

jižně od Ravensbrücku

POCHOD SMRTI

zbrojovka HASAG, Lipsko

na západ do Francie

Kitzgrabenwitz

Bappeln
Haszeln

Delmschütz

Obersteina

ÚTĚKU TRASA

MULDA

Leisnig

Golditz

Bachwald

Obornhof

Klotzbüsch

Polanitz

Osttram

Konstanz

Angers
vězňice Fresnes

PARÍŽ

KONCENTRAČNÍ TÁBOR
pevnost Romainville

ÚTĚKU

Ravensbrück
BERLÍN
Lipsko
Golditz

NĚMECKO

FRANCIE

SVOBODNÁ ZONA

MAPA S TRASOU ÚTĚKU A MAPA EVROPY

KAPITOLA PRVNÍ

HÉLÈNE

HÉLÈNE PODLIASKÁ

ŽENA SE ODPOJILA Z ŘADY A VBĚHLA na pole, kde se vlnila zářivě žlutá řepka. Oběma rukama rvala květy ze stonků a cpala si je do pusy. I když byly ostatní vyčerpané a napůl omráčené, všechny si toho všimly a počínání té ženy vyslalo do jejich řad elektrický výboj paniky. Héléne ohromeně čekala, až se ozve výstřel, který bezpochyby musel přijít. Mohlo jít o kulometnou palbu, jež by zlikvidovala celý oddíl, třeba ten jejich. Strážní by toho byli schopni: střílet hlava nehlava do jejich řad, aby jim ukázali, zač je toho loket. Ale nic se nestalo. Slyšela jenom nepřetržitý dusot dřeváků na tisícovkách pochodujících chodidel.

Když se žena zase zařadila do zástupu, Héléne si všimla, že má obličej posetý žlutými smítky. Usmívala se.

Potom do pole vběhla jiná žena a do cárů rozedraného kabátu natrhala tolik řepky, kolik unesla. Když se vrátila do řady, ženy se

strkaly, aby k ní dosáhly, jako šílené chňapaly po rostlinách a jedly je. Jak to, že jim to procházelo?

Včera jen pár řad před Héléne střelili do hlavy ženu, která se pokusila sebrat napůl shnilé jablko.

Héléne se rozhlédla kolem sebe. Jejich zástup se příliš roztáhl. Mezi řadami a oddíly vznikly mezery. V dohledu nebyl jediný strážný.

„Ted!“ pošeptala Héléne naléhavě Jacky a štouchla do ní loktem.

„Ale vždyť jsme si řekly, že počkáme do setmění,“ odvětila Jacky šeptem a její hlas zněl ochraptěle a vyděšeně.

Héléne poklepała na rameno Zince. „Dívej!“ vyzvala ji. „Nejsou tu strážní!“

„Oui, vidím,“ přikývla Zinka a se slovy „větší šanci mít nebudeme“ vzala za ruku Zazu.

Došly k zatáčce. Jejich trasu protínala prašná cesta, podél níž vedl hluboký příkop. Héléne věděla, že přišla jejich chvíle. Aby si jich nikdo nevšiml, musely utéct ve dvou řadách, všechny společně. Nejprve se vytratily Zinka, Zaza, Lon, Mena a Guigui z přední řady, a pak i Héléne vedoucí Jacky, Nicole a Josée. Pátá žena, která připadla do jejich řady, se zarazila a prohlásila, že je moc unavená.

„No tak ji nechte!“ sykla Héléne a táhla přítelkyně za sebou. „Rychle!“

Bylo jich celkem devět. Ruku v ruce vyklouzly ze zástupu a jedna po druhé naskákaly do příkopu. Natáhly se na zem v jeho nejhlubší části, kde byla vlhká hlína. Héléne cítila, jak jí v hrudním koši buší srdce. Měla takovou žízeň, že zkoušela lízat bláto. Nedokázala se přinutit zvednout pohled, aby zjistila, jestli je každou chvíli neobjeví, jestli ji nezastřelí, zatímco v příkopu líže bláto. Místo toho pohlédla na Lon, která vykukovala na cestu.

„Co vidíš?“ zeptala se Héléne šeptem. „Myslíš, že vidí oni nás?“

„Jenom nohy.“ Lon sledovala, jak se kolem nich vlečou nekonečné řady žen, půlka z nich bosá, půlka v dřevácích. Všechny zabahněné, holé nohy rudé a krvácející.

Lon ji ujistila, že jsou skryty mimo dohled. Pochodující už beztak cestou minuly tolik mrtvol, že tato hromada žen na dně příkopu pravděpodobně vypadala jen jako další kopa mrtvých těl.

S rukama přehozenýma jedna přes druhou a bušícím srdcem čekaly, až odezní dusot vlekokcích se dřeváků. Když zástup zmizel z dohledu a ony už neslyšely rytmické dunění nohou, Lon oznámila: „Čistý vzduch.“

„Teď! Musíme jít.“ Héléne vstala a vedla je opačným směrem kolem příkopu. Brzy však lapaly po dechu a přemohla je čirá euforie. Vylezly z příkopu a zhroutily se na pole. Ležely, hleděly na oblohu a hystericky se smály.

Dokázaly to! Utekly!

Jenomže se nacházely uprostřed Saska a věděly, že budou muset čelit vyděšeným a nepřátelským německým vesničanům, rozeznalým prchajícím důstojníkům německého Schuzt-staffelu (SS), ruské armádě i spojeneckým bombardérům nad svými hlavami. Doufaly, že Američané budou někde poblíž. Musely najít Američany, i kdyby přitom měly nasadit život.

Moje teta, *tante Héléne*, byla krásná mladá žena. Měla vysoké čelo a široký úsměv. Vlasy v barvě havraní černi a tmavé oči s hustými, smyslnými řasami. Působila drobně a křehce, ale pod povrchem člověk tušil sílu. I ve stáří, kdy jsem ji poznala, měla královské vystupování, vždy byla elegantně oblečená, měla dokonalou manikúru a vyzářovala z ní inteligence. Na fotografiích z doby, kdy jí bylo kolem dvaceti, vypadá sebejistě a chytře. Byla to od přírody vůdkyně.

V květnu 1943 vstoupila do hnutí odporu a pracovala pro Úřad pro leteckou dopravu (BOA) regionu M. BOA vznikl v dubnu onoho roku jako prostředník mezi Francouzskými domácími silami (FFI, Charles

de Gaulle tak nazýval odboj) a Anglií. Úlohou BOA bylo zajišťovat transport agentů a zpráv a přebírat shozené padáky se zbraněmi. Region M, který byl v FFI největší, zahrnoval Normandii, Bretaña a Anjou. Těsně před vyloděním v Normandii byla správa tohoto území nebezpečná a měla zásadní význam. Gestapo s úspěchem zajímalo nebo zabíjelo znepokojivé množství vůdců a členů odbojové sítě.

Když Héléne vstoupila do hnutí odporu, bylo jí dvacet tři. Prerušila studia matematiky a fyziky na Sorbonně a nastoupila na důležitou pracovní pozici – stala se chemičkou ve výrobě lamp. Ale když její odbojové aktivity nabraly na významu, zase z práce odešla, aby se naplno zapojila do boje proti fašistům. Lhala o své práci rodičům. Její krycí jméno, pod nímž také figuruje v nacistických záznamech, bylo „Christine“.¹ Skupina žen, které společně utekly, ji bude navždy znát jako Christine.

Její velitelem, s krycím jménem „Kim“, byl Paul Schmidt. Na začátku války Schmidt vedl elitní jednotku francouzské horské pěchoty. V roce 1940 bojoval v Norsku; jeho prapor byl evakuován do Anglie, kde jemu samému ošetřili vážné omrzliny. Po zotavení vstoupil do Francouzských domácích sil a tajně se vrátil do Francie. V březnu 1943 dostal na starost BOA a na severu země ustanovil sérii „uvítacích výborů“. Héléne patřila mezi čtrnáct agentů, které naverboval. Měla na starost vyhledávání vhodných oblastí, kam by se daly shazovat padáky. Pokaždé musela dát dohromady tým odbojových pracovníků, kteří byli na místě k dispozici. Nakonec v rámci své činnosti také ustanovovala styčné důstojníky mezi různými odbojovými sítěmi v regionu M. Šifrovala a dešifrovala zprávy pro Londýn o skutečných poměrech na evropské pevnině, jež byly vysílány rádiem.

Nedočkavě vyhlížela úplněk, kdy letadla v noci dokázala nalézt místo, kde měl být proveden výsadek. Tři dny před tím poslouchala rádio. Tajné kódy vysílala BBC ve zvláštním patnáctiminutovém programu pod názvem „Les Français Parlent aux Français“ (Francouzi mluví k Francouzům). Héléne často přemítala, co si myslí běžní

posluchači, když slyší fráze jako „les souliers de cuir d'Irène sont trop grands“ (Ireniny kožené pantofle jsou příliš velké).

Vyčkávala se svým týmem ve stínu lesa, který lemoval její oblíbenou přebírací plochu, políčko v Semblancay, kousek od Tours. Slyšeli motor blížícího se letadla. Zablíkala baterkou dohodnuté písmeno z morseovky jako signál. Velice se jí ulevilo, když po chvíli zablíkala světla letadla.

„Ted,“ pošeptala svým spolupracovníkům a jeden po druhém, jako domino, rozsvítili baterky, vyznačující obvod přebírací plochy. Letadélko nad nimi několikrát zakroužilo. Hélène se rozbušilo srdce, když ji napadlo, jestli vesničani nezaslechli hlasitý zvuk motoru nebo v měsíčním světle nezahlédli bílé hedvábí padáků snášejících se k zemi. Jakmile bedny dopadly, její tým se je rozběhl posbírat. Byly v nich ruční zbraně, výbušniny, nový vysílač a nové kódovací tabulky. A na podporu morálky její skupiny Britové přibalili čokoládu a cigarety.

Zatímco si plnili kapsy cigaretami a batohy ručními zbraněmi, členové týmu zaslechli, jak se letadlo vrací, aby nad nimi opsalo další kruh, a strnuli. Z noční oblohy padalo ještě něco. Hélène spatřila tmavou lidskou siluetu vznášející se pod zářivě bílým hedvábným padákem. Rychle mezi členy týmu rozdělila obsah zbývajících balíčků a nařídila jim, aby se rozptýlili do všech směrů. Bude lepší, když odejdou, než parašutista přistane; čím méně budou vědět, tím lépe. Zůstali s ní jen dva muži, aby se zbavili prázdných beden a zakopali padáky. Nikoli poprvé zatoužila, aby si to krásné hedvábí mohla schovat na šaty. Měla však své rozkazy.

Tajemný muž se vyhákl z postroje a zapálil si cigaretu. Poodstoupil na stranu a sledoval, jak Hélène dává instrukce zbývajícím dvěma mužům. Ani ona se k němu nepřiblížila. Před tím, než si s ním promluví, si chtěla utřídit myšlenky. Tahle část operace musela navíc proběhnout rychle. Do patnácti minut museli vyklidit plochu, aby kdokoli, kdo mohl spatřit padáky nebo zaslechnout letadlo, na místě už nikoho nenašel.

Konečně Hélène přistoupila k nově příchozímu. Byl vysoký a hubený. Když potáhl z cigarety, konec se rozsvítil a ona spatřila jeho ostře řezaný vyzáblý obličej. Vypadal pobaveně. „O živém nákladu mi nikdo neřekl,“ ucedila a stěží skryla svůj vztek.

„Fantassin,“ odpověděl a napřáhl k ní ruku.

Zdráhavě mu s ní potřásla. „A vy musíte být Christine? Řekli mi o vás.“

„Ale proč neinformovali mě? Nic jsem nepřipravila.“ Když měla Hélène strach, často zněla naštvaně. *Fantassin* znamenalo ve francouzštině „pěšák“ a o tomto krycím jménu se šeptaly legendy. Byl to někdo důležitý. Byla ráda, že je tma a on nevidí, jak se červená.

„Nechtěli jsme riskovat, že se rozkřikne, že jsem zpátky ve Francii. Skopčáci pronikli do našich sítí. Musíme být moc opatrní.“

Podal Hélène cigaretu a připálil jí.

„Jenže já nevím, kam vás vzít,“ přiznala a odměřenost z ní vyprchala.

„Věříme vám. Než se s někým spojím, zůstanu ve vašem bytě.“ Nezeptal se jí. Prikázal jí to. A očividně se bavil tím, že jí to není příjemné. Kdyby tak matka věděla... pomyslela si. Její matka chodila do školy, kde byli chlapci a děvčata přísně odděleni, a jeptišky, které je učily, cestou kolem chlapecké budovy dívkám říkávaly, aby odvrátily zrak a vyhnuly se tak pokušení k hříchu.

K jejímu bytu bylo potřeba ujet na kole dlouhou cestu do jiného města, daleko od místa, kde proběhl výsadek. *Fantassin* měl černý kožený kufřík, který si před seskokem přivázal k zápěstí, aby se neztratil. Teď jí ho podal a řekl, že pojedou na kole spolu. A ať si sedne dozadu. Jednou rukou svírala kufřík a druhou se držela tohoto zvláštního muže, který se v nočním tichu opíral do šlapek. Snažila se k němu moc netisknout, ale cítila teplo jeho zad. Nepromluvili spolu ani slovo, jen mu říkala, kam má zabočit. Několikrát ho nechala zastavit a schovat se za zídou nebo křovím, zatímco se ujišťovala, jestli je někdo nesleduje. Tehdy už to pro ni byla rutina, ale tuto noc byla obzvlášť opatrná.

Dlouhá cesta ve vlhkém časném ránu jí pomohla uklidnit nervy. Přijeli těsně před východem slunce. Byla vyčerpaná. Byt měla malý, jeden hlavní pokoj s kuchyňským koutem a mrňavou ložnicí. Rozhodla se, že mu nechá postel a bude spát v obývacíku. Ale když se spolu ocitli v tom stísněném prostoru, přišla na ni stydlivost. Řekla si, že je to její práce. Zatnula svaly na zádech a narovнала se.

Fantassin položil kufřík na kuchyňský stůl a otevřel ho. Byl plný peněz, tolik jich nikdy v životě neviděla. Zalovil uvnitř a podal jí pár bankovek.

„To ne,“ odmítla a cítila, jak jí rudne obličej. „Nedělám to pro peníze. Dělán to pro Francii a pro svou čest.“ Možná vypadala rozhořčeně, ale byla vyděšená. Nechtěla, aby si myslel, že je tenhle typ ženy.

„To není pro vás, ale pro váš tým. Pro ty muže ze včerejšího večera.“

„Ti to taky dělají pro Francii.“ Mluvila skoro bez rozmýšlení, to byla u ní vzácnost.

„Tak tedy pro jejich rodiny, pro ty, kdo už něco obětovali,“ trval na svém.

Přikývla, protože měl pravdu. Pýcha a rozpaky jí na chvíli zakalily rozum. Řada lidí se skrývala a neměla přístup k přidělovým lístkům. Měli hlad a tyto peníze jim pomohou. Musí se vzchopit. Zhluboka se nadechla.

„Musíte být unavená,“ řekl o něco přátelštěji. „Kolik vám je?“

Odpověděla, že jí před pár týdny bylo dvacet čtyři.

Sedl si na židli vedle pohovky a zapálil si cigaretu. Rozhostilo se dlouhé ticho.

„Můžete si vzít ložnici,“ řekla po chvíli.

„Kdepak, děkuji, tady mi to bude úplně stačit,“ ukázal na gauč.

Když Héléne protestovala, že je její nadřízený důstojník, opáčil: „Jistě, jsme vojáci, ale nechte mě prosím, ať jsem taky džentlmen.“

Fantassinovo skutečné jméno bylo Valentine Abeille. Šéfoval celému regionu M.² Němci na jeho hlavu vypsali velkou odměnu. V této fázi války bylo gestapo neúnavné. Podařilo se mu nastrčit do odbojových

buněk pár dvojitých agentů. Tyto skupiny tvořili většinou idealističtí mladí lidé, kterým se dostalo jen krátkého nebo žádného výcviku, a bezpečnost se vymkla jejich kontrole. Někteří mladíci se chvástali, jak chytají skopčáky, řekli o tom příliš mnoha lidem, dopustili, aby je někdo sledoval, nebo nedodržovali náležitá bezpečnostní opatření. Člen odboje byl zadržen v průměru po třech až šesti měsících činnosti.

Fantassina nakonec kvůli té odměně nejspíš zradil jeho tajemník. Zatklo ho gestapo a cestou do nechvalně známé gestapácké mučírny v ulici des Saussaies v Paříži vyskočil z auta. Nedaleko od Vítězného oblouku ho několikrát postřelili a nedlouho poté zemřel v nemocnici. Během těch několika krátkých dní, jež strávil s Héléne, jí sdělil, že nesmí dopustit, aby ho zajali živého. Ukázal jí kyanidové tablety, které měl u sebe. Řekl, že čím méně toho ví, tím lépe.

Když pracovala pro odboj, měla Héléne víc svobody, než by v té době mladé ženě ve Francii příslušelo. Na začátku války se její rodiče se sestrou odstěhovali do Grenoblu, kde teď její otec řídil továrnu. Rodiče si mysleli, že zůstala v Paříži, aby pokračovala ve studiu. O jejich aktivitách se dozvěděli až později, když je kontaktoval někdo z odboje.

Héléne vzpomínala, jaké to byly vzrušující měsíce. Byla mladá, nezávislá, měla důležitou úlohu a řídila starší muže. Závisely na ní životy. Vyskytly se chvíle tak plné adrenalinu, že nic podobného ještě nezažila. Jeden takový šok se dostavil, když jednou v podvečer dorazila na místo, kde měl proběhnout výsadek, a tam ji přivítala skupina francouzských četníků. S jistotou, že ji přišli zatknout, cítila, jak jí po zádech přeběhla mrazivá panika. Už otočila kolo, aby odjela pryč, když vtom jeden z nich zavolal heslo. Strnula a pokusila se utřídit si myšlenky. Jestliže znají heslo, tak musejí znát všechno. Ucítila přívál závratí spojený s odevzdanou úlevou. Vše je prozrazeno. Nemá cenu utíkat. Ale mechanicky odpověděla na jejich heslo svým vlastním, načež k ní muži přistoupili a chtěli po ní instrukce.

Chvíli jí trvalo, než si uvědomila, že ji nepřišli zatknout. Tohle byli její spolupracovníci. Myslela si, že je se vším konec, ale byl to jen

další podivný zvrat. Uniformovaní četníci z celých jedněch kasáren se společně přidali k odboji. Tento incident Héléne povzbudil a dodal jí pocit neporazitelnosti.

Dne 4. února 1944 měla doručit zprávu generálovi Marcelu Allardovi, který velel části regionu M. Když dorazila do hotýlku v Bretani, kde se měli sejít, viděla, jak jedněmi dveřmi vybíhá ven, zatímco skupina pěti německých vojáků jinými vchází dovnitř. Byla mezi nimi jako v pasti. Zadrželi ji zkrátka proto, že tam byla a oni pozatýkali všechny v hotelové lobby. Zprávu, kterou měla u sebe, si zašila do podšívky v kabelce, a gestapo ji nějakým zázrakem neobjevilo. Trvala na svém, že toho chlápka Allarda, co ho hledají, vůbec nezná. Nic na ni neměli a doklady měla v pořádku, a tak hrála poslušnou, tupou holku – roli, kterou si už vyzkoušela.

Pár dní ji drželi ve vězení ve Vannes, ale jeden strážný ji ujistil, že to je jenom administrativní záležitost. Nemá se prý bát – brzy jí bude dovoleno vrátit se domů k matce a otci. Ale místo toho, aby ji propustili, ji pak přesunuli do vězení v Rennes, kde ji drželi dva týdny. Stále neproběhl žádný formální výslech. Zeptali se jí jenom, proč se v dané chvíli nacházela v hotelu.

Potom jednoho dne do cely, kde byla zavřená spolu s dalšími dvaceti ženami, přišli dva strážní a zavolali ji jménem. Muži jí nasadili pouta a odvedli ji do čekajícího černého auta. Lomcoval jimi vztek a odmítali jí odpovídat na otázky nebo s ní mluvit. Přesunuli ji do vězení v Angers, v údolí řeky Loiry, kde strávila dva měsíce.

O padesát osm let později, během rozhovoru ve svém bytě, kdy mi Héléne dovolila nahrát její příběh, poznamenala: „Angers mi zůstává v paměti jako symbol všeho utrpení.“

Právě tam ji vyslýchali a mučili, někdy se dokonce musela vrátit do cely na nosítkách. Nejhorší byl *le suplice de la baignoire* neboli waterboarding. To ji vzali do obyčejné koupelny, kde stála vana plná ledové vody. Ruce měla spoutané za zády. Přinutili ji, aby si klekla na dlaždičky vedle vany. Potom ji dva muži vzali každý za jedno rameno

a potopili jí hlavu pod vodu. Zatímco se snažila vynořit, drželi jí hlavu potopenou. Cítila na sobě jejich ruce, jedna jí svírala krk, druhá tlačila na temeno hlavy. Pokoušela se zůstat klidná, ale jak její plíce žadonily o vzduch, rostla v ní panika. Pociťovala strašnou bolest na hrudi, v krku a hlavě jí pulzovalo a touha po vzduchu narůstala. Bránila se, ale bylo to beznadějně. Do úst se jí valila voda a dusila ji.

Když si všimli, že se bránit přestává, zase ji za vlasy vytáhli z vody a vrátili se k výslechu. Stále dokola zvracela. A právě v těchto chvílích nesmírné bolesti pociťovala nejnaléhavěji přítomnost svého těla, svojí tělesné existence. Skoro jako by tělo bylo nepřítelem, který ji nechává trpět.

Zjistili, kdo je, pro kterou síť pracuje, a přišli na některé její spolupracovníky. Věděli, že u ní bydlel Fantassin. Každý den ji vyslýchali a ptali se na jména dalších agentů, hesla, zpravodajská centra, místa výsadek, data a časy. Snažila se neprozradit žádné užitečné informace. Několik nocí se mokrá a prochládlá, s rukama svázanýma za zády a připoutanýma k radiátoru, pokoušela vymýšlet věrohodné historky, čiré výmysly, které by potvrdzovaly to, co už vědí, ale nikoho nezahlavily.

Pověsili ji za ruce. Vzali ji do té samé vykachlíkované koupelny a zase ji znovu a znovu téměř utápěli. Vytrhávali jí nehty kleštěmi. A prováděli jí i další příšerné věci. Když jsme spolu vedly rozhovor, Héléne se v tomto bodě zarazila, a tak jsem na ni netlačila, aby mi řekla víc. Odmlčela se, aby si zapálila další cigaretu, a já si všimla její dokonale pěstěné manikúry.

Když se znovu rozhovořila, zmínila se o jednom jezuitském knězi. „Père Alcantara,“ vybavila si jeho jméno. „Měl povolení navštěvovat určitá vězení. Jednoho dne mi předal balíček. Viděla jsem na něm štítek se svým jménem. Byl to rukopis méj matky. V tu chvíli jsem se rozplakala.“

Když uviděla balíček, podlomila se jí kolena a rozvzlykala se. Od zatčení to bylo poprvé, co propukla v pláč. Aby si udržela kuráž a nenechala se zlomit při mučení, raději vůbec nemyslela na ty, které

měla ráda, na členy rodiny. Balíček znamenal, že už vědí, co celou dobu prováděla za jejich zády. Provinile ji zahryzalo svědomí, že jim působí bolest, a strašlivě zatoužila uslyšet matčin hlas.

Německý strážný, který měl na starosti její celu, byl Alsasan, zhruba tak starý jako ona. Héléne uměla skvěle německy, a tak si občas povídali. Když viděl, co jí gestapo provádí, rozrušilo ho to. Nenáviděl je, a když se zbitá a zkrvavená vracela do cely na nosítkách, oči se mu zalévaly slzami. Šeptem ji přes okénko cely povzbuzoval, což v polovědomí slyšela jen napůl. Říkal jí, že by jim zkrátka měla povědět, co chtějí vědět, a potom by ji nechali na pokoji. Říkal jí, že si přeje, aby nebyla tak odvážná. Jednou jí přinesl kilo másla. Byla mu vděčná, ale máslo se v cele těžko schovávalo. Nevěděla, co si s ním počít, kam ho dát. Neměla ani nic, čím by ho mohla jíst. Později jí přinesl cukr, daleko praktičtější dárek.

Vzal krátký dopis, který napsala své rodině, a poslal ho jejímu kmotrovi. Héléne věděla, že takhle nevystopují, že je od ní. Mladý alsaský voják si adresu musel ponechat, protože později po válce se jí snažil najít a kontaktoval jejího kmotra. Chtěl vědět, jestli přežila a jak je na tom. Mezitím se jí však přihodilo tolik o mnoho horších věcí, že už nebyla tou vcelku nevinnou dívkou, kterou hlídal ve vězeňské cele v Angers. Odepsala mu, aby potvrdila, že ano, přežila, ale to bylo všechno. Prosila ho, aby ji už nekontaktoval.

Ve vězení v Angers nebylo dovoleno, aby v cele něco měla, a o samotě, bez knih, papírů nebo časopisů, jí připadalo, že se snad zblázní. Vyprosila si na strážném tužku. Na bílých zdech své cely pak pracovala na matematických problémech. Když jsem se ptala, co to bylo za problémy, Héléne naškrábala na kus papíru rovnici.

$$\int_{-\infty}^{\infty} dx e^{-ax^2} = \sqrt{\frac{\pi}{a}}$$

Ukázala jsem tuto rovnici své sestře Annie, která je matematicka, a zeptala jsem se, co to Héléne počítala. Annie řekla že „Gaussův integrál“, který zahrnuje e a π . Annie vysvětlila, že e a π se nazývají „transcendentními čísly“. Transcendentní čísla, stejně jako imaginární čísla, existují mimo rámec běžné matematiky. V dějinách matematiky vzbuzoval koncept imaginárních čísel velkou úzkost a rozruch, když různí matematici postupně zjišťovali, že se bez nich neobejdou. Začátkem devatenáctého století vyloučili za politickou aktivitu z École Normale mladého francouzského matematika jménem Évariste Galois. Zdálo se, že ho čeká slibná budoucnost, ale jeho ideje byly příliš radikální, než aby je tehdejší autority z řad matematiků přijaly. Večer před tím, než zemřel v souboji, napsal pár horečnatých dopisů a na okrajích konceptů se našly poznámky týkající se transcendentních a imaginárních čísel. Galois zjistil, že některé problémy se nedají vyřešit jen za pomoci konkrétních čísel naší každodenní existence. Jeho poslední slova určená bratrovi byla: „Neplač, Alfréde! Abych mohl umřít ve dvaceti, potřebuju sebrat všechnu sílu.“

Ve čtyřiaadvaceti letech sbírala Héléne ve své cele sílu, aby mohla umřít. Řešila klasické matematické problémy, dokazovala, že nelze provést trisekci úhlu nebo sestrojít kvadraturu kruhu jen za pomoci pravítka a kružítko. Existují čísla, jež se nedají zkonstruovat.

Když se Héléne později dostala do koncentračního tábora Ravensbrück, všimla si tam Zazy, kamarádky z lycea, které společně navštěvovaly. Ve sprchách se k sobě tiskly strachem, že zvěsti nelžou a z malých dírek ve stropě bude brzy vypuštěn zabíjácý plyn. Místo toho je však zmáčela ledově studená voda. Dostaly přidělená čísla: z Héléne se stala vězeňkyně číslo 43209 a Zaza měla číslo 43203. Vězeňkyně musely přetrpět nekonečné kontroly, *apely*, během nichž je znovu a znovu přepočítávali. Z lidí se stala čísla a pak už nic.

Nejenže jsou reálná čísla nekonečná, říká moje sestra, ale musí existovat i nekonečné množství transcendentních čísel. Ale známe jich jenom pár. Podle Annie by to mohla vysvětlovat naše posedlost

lidskými nástroji: pravítko a kružítko nám omezilo představivost. Naše myšlení omezuje naše chápání.

Když píšu tento příběh, říkám si, jestli nás v myšlení neomezuje také jazyk. Rodinní příslušníci, s nimiž jsem vedla rozhovory, potomci devíti žen, kterým se onoho dne v Německu podařilo uprchnout, opakovali stále to samé: jejich matky, babičky nebo tety měly pocit, že nedokážou plně popsat, co zažily. Jejich líčení mohlo pokračovat jen do určitého bodu; pokud se vůbec někomu svěřovaly, tak jenom napůl.

Ve vězení v Angers k nim v červnu 1944 z dálky dolehl zvuk bombardování. Spojenci zaútočili na pláže v Normandii. Hélène mladý alsaský strážný jí řekl: „Zítرا budete volná a já budu vězeň.“

Dovolila si doufat. Ale potom proseděla celý den v cele, s bradou na kolenou si objímala lýtka a pozorovala spletitou šíři rovnic, svůj pokus o transcendenci. Venku na vězeňském dvoře ji v pravidelných intervalech vytrhávaly ze soustředění ohlušující salvy z pušek, jak němečtí strážní systematicky popravovali všechny mužské vězně. Připrav se na nejhorší, říkala si.

Později onoho večera ti samí němečtí strážní, asi vyčerpaní zabíjením, naložili hrstku zbývajících žen do vlaků mířících do Romainville, přepravního tábora u Paříže.

Některé ženy si nachystaly drobné útržky kradeného papíru, kterým se říkalo *papillons*, motýlci, s krátkými vzkazy pro své rodiny a jejich adresami. Když projížděly Paříží, vyhazovaly kousky papíru škvírami ve stěnách vagonů. Občas tyto poslední vzkazy nějaký odvážlivec sebral a poslal je rodinám oněch žen. Často šlo o poslední stopy po jejich dcerách, sestrách a matkách.

Hélène si vybavuje, jak v táboře v Romainville viděla umírat ženu ležící v blátě. Údajně měla syfilis a nakazila nějaké německé vojáky, a tak ji úplně samotnou nechali umřít všem na očích.

Hélène si vůbec nepamatovala, co v těch dnech, kdy jen seděla na zemi, obklopená ostnatým drátem, vlastně dělala – měla jen matnou vzpomínku na nekonečné čekání. Stáhla se do sebe. Nedopustila, aby

nějaký pocit oslabil její odhodlání přežít. Když se snažila přizpůsobit nové realitě, převzala nad ní vládu jakási ochromující prázdnota. Bylo horko a všude bylo plno prachu. Drželi je ve velkých ohradách, kde nebyl žádný stín ani přístřešek. Lidé seděli v tichém zoufalství a hleděli do prázdna. Bylo slyšet bzučení much a tiché sténání, ale nic, co by se podobalo jazyku. Páchlo tam hnijící maso, smrt, lidské výkaly, špína, pot a strach.

Po několika dnech – Héléne nevěděla po kolika – ji naložili do přečpaného vagonu určeného k přepravě dobytka. Vydala se na východ do Německa, vstříc Ravensbrücku, devadesát kilometrů severně od Berlína.

U nás v rodině jsme věděli, že *tante Héléne* dostala mnohá vyznamenání. Byla důstojníkem Čestné legie, což je považováno za jedno z nejprestižnějších francouzských vyznamenání, obzvláště když v její generaci se tato hodnota udělovala ženám jen zřídka. Obdržela válečný kříž, který se za války uděloval za výjimečně odvážné činy, a za svou činnost v odboji měla jak medaili francouzského odboje, tak medaili svobodné Francie. Rodina na ni byla hrdá, ale o její minulosti jsme mluvili jen výjimečně. I v mnoha jiných rodinách chtěli lidé tu temnou dobu nechat za sebou. Měli za to, že pro všechny bude nejlepší na minulost prostě zapomenout. Nemluvit o ní. Neprodlévat v temnotě. Byl tu i syndrom přeživších holocaustu spolu s výpadky paměti, jež způsobily traumatické zážitky, příšerné chování některých lidí. Héléne chtěla rodinu ušetřit ponurých detailů. A když to člověk nezažil, stejně si to dost dobře neuměl představit. Chtělo to čas. Musela přijít generace, která válku nezažila, a začít klást otázky. V roce 2002 mi Héléne během oběda s mojí babičkou vyprávěla, jak s osmi dalšími ženami utekla nacistům. V šoku jsem se jí zeptala, jestli bych s ní nemohla natočit rozhovor, abych se dozvěděla celý příběh.

Dorazily jsme s tetou Evou k Hélienu bytu ve velice hezké čtvrti poblíž Neuilly na hranici Paříže. Místnůstky byly plné fotografií a knih. Héléne byla krásně načesaná a oblečená v kostýmku od Chanel. Naservírovala nám svačinu. Ale když jsem jí poděkovala, že nám dovolila ji nahrávat, hned se mě zeptala: „K čemu to je?“

„Je to důležité,“ namítla jsem a najednou se zastyděla za svoje mládí, bezstarostné americké nadšení a celkem pohodlný život.

„Tenhle příběh líčí jen osudy několika lidí z mnoha, kteří se snaží důstojně žít, i když se třeba setkali s ponížením, i když se je nacisté pokoušeli zničit,“ pronesla, jako by tuto větu měla předem připravenou a procvičovala si ji.

Zeptala jsem se jí, proč se přidala k odboji. „Kvůli strašlivosti nacismu a všech totalitních režimů,“ odpověděla.

Zeptala jsem se, jestli se bála, a ona řekla, že ne. Sice si uvědomovala rizika, ale byla šťastná, protože spolu s dalšími bojovala za svou zemi.

Nahlas přemýšlela, jestli má nějaký smysl vyhrabávat ty staré vzpomínky. Já jsem zase přemýšlela, jestli ode mě není hrubé z ní mámit informace a tlačit na ni, aby si vzpomínala na věci, které nejspíš chtěla zapomenout. Řekla, že by o minulosti raději nemluvila, ale připustila, že na válku myslí bez ustání, úplně každý den. Dalo by se říct, že ji válka pronásledovala, že její pozdější život byl do hloubky prodchnut tím, co se jí tehdy stalo.

Hodiny mýjely a Héléne se rozprávěla. Měla jsem mlhavou představu, že máme před sebou ještě spoustu rozhovorů a že postupně doplní detaily. Odešla jsem s pocitem, že jí mluvení dělá radost – jen možná trochu litovala, že se otevírá zrovna mně. Ale ať už kvůli její mlčenlivosti, nebo mojí váhavosti, o minulosti jsme už nikdy nemluvily.

Když jsem později začala psát její příběh a nořit se do naší rodinné historie, měla jsem pocit, že porušuji tabu. Hlasy v mojí hlavě mi tvrdily, že to není moje věc. Měla bych se stydět, že využívám její

příběh. Necht' minulost odpočívá v pokoji. Ale minulost je nepokojná. Dějiny, stejně jako individuální paměť, nejsou stálé. Znovu a znovu se probouzejí.

Dva roky po svém rozhovoru s Héléne jsem náhodou narazila na knihu Suzanne Maudetové *Neuf filles jeunes qui ne voulaient pas mourir* (Devět mladých dívek, které nechtěly zemřít). Zaza byla Hélénina kamarádka. Svoje vzpomínky zaznamenala okamžitě, pár měsíců po jejich útěku, ale rukopis vyšel až v roce 2004, deset let po její smrti.³ Podrobnosti v Zazině knize mě dovedly k dalšímu líčení, které v roce 1964, u příležitosti dvacátého výročí své deportace, napsala pro časopis *Elle* Nicole Clarencová. Díky tomuto článku jsem objevila několik rozhovorů pro rádio, jež Nicole poskytla.⁴ A těsně před tím, než Héléne v roce 2012 zemřela, natočily dvě holandské filmařky, Ange Wieberdinková a Jetske Spanjerová, dokument s názvem *Ontsnopt* (Útěk), ve kterém se Héléne znovu setkává s Lon Verstijnenovou, další členkou skupiny.⁵ Film byl postaven převážně na Lonině knize *Mijn Oorlogskroniek* (Moje válečná kronika). O pár let později mi Guiguin syn Marc Spijker poslal Lonin vlastní překlad její knihy do angličtiny, který předala jeho matce.

Dohromady vyprávějí Héléne, Zaza, Nicole a Lon příběh přátelství, neuvěřitelné odvahy a pudu sebezáchovy. Jejich vyprávění se v některých detailech liší, ale v klíčových bodech se shodují. Velké části chybí. Už se nikdy nedozvím, jestli je vypustily schválně, nebo jim vynechala paměť. Na počátku jsem osm z devíti žen znala pouze pod přezdívkami: kromě Christine (mojí pratety Héléne) tady byly Zaza, Lon, Guigui, Zinka, Josée, Mena, Nicole a Jacky. Všechno to byly politické vězeňkyně. Později jsem se dozvěděla, že Hélénin otec byl Žid a Nicole pocházela z židovské rodiny, třebaže žádná z nich o tom nemluvila a pravděpodobně se s židovstvím neidentifikovaly. A pokud ano, před Němci to utajily. Být vězněm v koncentračním táboře bylo sice hrozné, ale pořád ne tolik, jako být vězněm židovským.

ŽENY V PĚTISTUPECH

Než Hélènin otec odjel do Heidelbergu, aby pokračoval ve studiích, vyučoval coby mladý Rus matematiku v Litvě. Poté přesídlil do Francie na Sorbonnu. Hélèninina matka byla jednou ze dvou žen, jež byly v té době na Sorbonně zapsané. Martine se narodila na statku v departementu Lot. Její otec byl skvělý vinař. Rodina se pyšnila tím, že kněz používal jejich víno při nedělní mši. Martine vyrostla ve zbožné katolické rodině a vzdělávaly ji jeptišky. Neexistovalo, aby byla nahá, ani při koupeli. Ale musela být výjimečně chytrá, protože když složila závěrečné zkoušky na střední škole, jeptišky navrhly, aby pokračovala ve studiu – v době, kdy se věřilo, že příliš vzdělání zkazí řádné dívce vyhlídky na vdavky, to bylo prakticky něco neslýchaného. Její rodiče se kupodivu shodli, že může odjet do Paříže studovat chemii. Hélènin otec, talentovaný hudebník, který opustil kariéru v symfonickém orchestru, se zabýval atomovou fyzikou. Potkali se na univerzitě a šest měsíců po jejich rychlé svatbě se narodila Héléne.

Geniální Martine byla přinucena zanechat studií. Možná právě její nevyužitý potenciál zapříčinil komplikovaný vztah matky s dcerou. Héléne se v každém případě ztotožňovala s otcem. O sedm a osm let později se narodily další dvě dcery. Héléne byla vůči svým výrazně mladším sestrám dlouho zatrpklá. Musela je hlídat a otec jí zjevně

stranil. Poté co se rodina dozvěděla, že Héléne byla deportována do Německa, byl bez sebe obavami. Když se ho jednou večer u večeře jedna z mladších dcer na něco ptala a on neodpověděl, Martine ho napomenula: „Neodpovíš svojí dceři?“

„Mám jenom jednu dceru a ta je v Německu,“ odušil.⁶

Héléne byla ze sester největší intelektuálka. Měla působivou řádku diplomů z technických oborů a matematiky. Skvěle jí šly i jazyky a několika, včetně polštiny, němčiny, angličtiny a ruštiny, plynně hovořila. A právě její schopnost domluvit se mnoha jazyky, chladná hlava ve chvílích nebezpečí a smysl pro klidnou diplomacii z ní v Ravensbrücku učinily přirozenou vůdkyni. Nicole na ni později vzpomínala jako na „pilíř“ jejich skupiny.

Pět dní Héléne cestovala přečpaným dobytčákem, měla k dispozici jen trochu (nebo se jí vůbec nedostávalo) vody, jídla, světla, vzduchu a odskočit si neměla kam. Byla v transportu se dvěma stovkami převážně francouzských politických vězeňkyň – odbojáček. Transport v nelidských podmínkách přežily díky své organizovanosti. Například se střídaly, kdo bude stát a kdo si lehne. Nejvíce nemocné byly přesunuty k okýnku, kudy proudil čerstvý vzduch. Morálku udržovaly zpěvem Marseillaisy a dalších písní.

Když vlak dospěl na konečnou ve Fürstenbergu, nejbližším městě u koncentračního tábora Ravensbrück, Héléne neměla ponětí, kde se nachází. Město a tábor byly na protilehlých stranách jezera. Tato oblast je poblíž Baltského moře, často ji bičují mrazivé větry a místní jí říkají „malá Sibiř“.

Přijeli v noci. Nádraží osvětlovaly ostré reflektory a hlídali tam esesmani a strážkyně známé jako *Aufseherinnen*, jež na vodítkách měly vzteklé německé ovčáky, kteří štěkali a skákali. Vězeňkyně musely vyskočit z vagonu na nástupiště a některé starší ženy dopadly

tak špatně, že si vymkly kotník nebo koleno. Strážci do nich strkali. V nastalém zmatku zakopávaly jedna o druhou. *Aufseherinnen* je šlehaly bičicky a křičely na ně německy. Pokud někdo ještě měl nějaké zavazadlo, tak mu ho sebrali a hodili do zadního prostoru nákladáku.

Ty, které cestou zemřely, bylo třeba naložit do jiného nákladáku, zatímco němečtí strážní řvali: „Schnell! Raus!“

Utvořily se dva zástupy. Ženy, které měly dost síly na pochod, a ty, které sotva stály. Slabým bylo nabídnuto, aby se vezly v nákladáku se zavazadly. Některé dcery pobízely své vyčerpané matky, aby nastoupily. Netušily, že se tak účastní první selekce do krematoria a že své matky už nikdy neuvidí.

„Zu fñhft!“ křičeli strážní, a zatímco se snažily pochopit, co po nich chtějí, kopali do nich.

„Chtějí, abychom se seřadily do pětistupů,“ šeptla Héléne naléhavě.

„Utvořte pětistupy,“ slyšela opakovat ve francouzštině jako ozvěnu.

Pochodovaly z nádraží do tábora vzdáleného asi čtyři kilometry. Když Héléne 14. června 1944 dorazila, tábor byl pokrytý blátem a páchl hnijícím masem, lidskými výkaly a hustým kouřem plným popela z krematoria.

Héléne měla „tvář, na kterou jen tak nezapomenete a mezi všemi těmi lidmi jsem ji hned poznala“, píše Zaza ve vzpomínkách na jejich příchod a líčí, jak si v davu žen všimla kamarádky z lycea.⁷ Zaza byla v mnoha ohledech Hélénin opak, básnířka, která vnímala, jakou barvu má obloha, zatímco ostatní myslely jen na svůj hlad. Kde Héléne uměla být chladná a rafinovaná, Zaza byla otevřená a srdečná. Zatkli ji, když jí bylo dvaadvacet, byla to optimistka se smyslem pro humor a obrovskou radostí ze života. Vždycky měla dost trpělivosti a s každým se přátelila, ale nejbliž měla k Héléne. Jedině před ní Héléne odkládala svou rezervovanost. Od chvíle, kdy dorazily do

Ravensbrücku, držely spolu. Zatímco Hélène neúnavně vymýšlela, jak utéct, Zaza byla pasivnější. Se svou důvěřivou povahou vyčkávala, co se stane.

Ravensbrück, který fungoval v letech 1939 až 1945, byl jediný německý koncentrační tábor postavený výhradně pro ženy. Většina vězeňkyň, podobně jako našich devět, prošlo Ravensbrückem cestou do některého ze stovek táborů otrocké práce nebo vyhlazovacích táborů. Ale mnoho jich tam bylo zavražděno. Většinu záznamů z Ravensbrücku nacisté spálili v posledních týdnech války. Ale díky historikům a bývalým vězňům jako Germaine Tillionová, vzděláním etnoložka, která si v posledních měsících dokázala vést podrobné poznámky, se o táboru nashromáždilo dostatek důkazů.

Táborem prošlo zhruba sto dvacet tři tisíc žen a dětí, spolu s asi dvaceti tisíci muži. Ravensbrück měl čtyřicet satelitních táborů, menší mužský tábor, tábor továrny Siemens a takzvaný tábor pro mládež Ückermark, což byl ve skutečnosti vyhlazovací tábor. Počty mrtvých v Ravensbrücku se odhadují mezi třiceti a devadesáti tisíci. Fondation de la mémoire de la déportation odhaduje, že tam zemřelo přibližně čtyřicet tisíc lidí, ale těžko se to zjišťuje přesně. Většinu žen, které dorazily v chaotických posledních měsících války, nikdo nezaregistroval. A nikdo nezaznamenával, kolik žen bylo „posláno pryč“ a zplynováno v nákladních autech. Podle jednoho odhadu zemřelo v provizorních plynových komorách pět až šest tisíc žen.⁸ Nezapočítali se též všichni mrtví ze satelitních táborů. A v oficiálních číslech nebyly zahrnuty ani děti, jež zavraždili hned po porodu nebo jež po porodu zemřely hladu. Ženy, které zemřely při pochodech smrti, rovněž nebyly započítány.

Přeživší mají pocit, že jména jsou v konečném důsledku důležitější než čísla.⁹ Čísla však dávají představu o oblundnosti jejich utrpení. V červnu 1944, kdy sedm z devíti žen z Hélieniny skupiny už bylo v Ravensbrücku, pojímal tábor postavený pro tři tisíce vězňů 30 849 lidí.¹⁰ Ranní prezence trvala tři i více hodin, během nichž

musely vězeňkyně stát na místě, než je spočítají. Situace v táboře dosáhla kvůli přelidnění a nedostatku zásob základních věcí pekelných rozměrů.

Když ženy vešly do tábora, nejprve je zavedli do *Effektenkammer* neboli skladu, kde jim bylo nařizeno, aby se svlékly donaha. Svoje šatstvo měly vložit do velké hnědé papírové tašky. Když tašku podaly strážným, ti si zaznamenali jejich číslo a tašku hodili na hromadu. Menší osobní věci jako šperky a peníze, pokud nějaké měly, musely rovněž odevzdat. Nacisté si tak libovali v záznamech, že všechny tyto položky byly pečlivě zaneseny. Když jsem v roce 2018 požádala o nacistické záznamy o Héléne, obdržela jsem od Mezinárodní pátrací služby v Bad Arolsensu mnoho dokumentů, včetně pár stránek záznamů o těchto osobních věcech. Dočetla jsem se, že Zaza odevzdala svůj snubní prsten a pět franků. Héléne odevzdala náramek, hodinky a sedmdesát centimů.

Oholili jim hlavy. Musely stát s roztaženýma rukama a nohama, zatímco jim někdo tak surově holil pubické ochlupení, že jim pak zůstávaly krvácející řezné rány, kam se snadno dostala infekce.

Dostrkali je do sprch. Jakmile se ocitly v místnosti s dírami ve stropě, Zaza popadla Héléne za ruku. S pohledem upřeným vzhůru se zeptala: „Co myslíš, že z nich vyjde, plyn nebo voda?“ Po násilném vysprchování se celé mokré přesunuly do další místnosti, kde se rozdávalo oblečení. Správě tábora touto dobou došly pruhované vězeňské mundúry. Nově příchozí tedy místo nich dostávaly oblečení po mrtvých ženách. Každý týden přijížděly z Osvětimi nákladní automobily s šatstvem po Židovkách, které tam byly usmrceny.¹¹ Oblečení se přidělovalo nahodile – člověk mohl stejně dobře dostat večerní róbu po tanečnici z kabaretu jako pyžamo nějaké školačky – takže když si ženy touto uličkou hanby prošly, vypadaly bizarně. V této chvíli, kdy se měly cítit ponížené, se však ženy dokázaly zasmát samy sobě i jedna druhé. Lise Londonová, odbojářka, jež do Ravensbrücku dorazila v témže transportu, vzpomíná na tento

moment ve svých pamětech, cituje Rabelaise a píše: „Le rire est bien le propre de l'homme“ (Smích je člověku vlastní).¹² Bránily se pomocí smíchu a písní, a tím si nenechaly vzít své lidství.

Skupinu Francouzek poslali do karanténního bloku, kde už bylo asi čtyři sta vězeňkyň. Německé důstojníky děsilo šíření bakterií a nemocí, a tak nekompromisně vyžadovali, aby nově přišedší vězeňkyně strávily prvních pár týdnů v karanténě. V jejich bloku byly ubytovány i ty, kterým Němci říkali *asozial* neboli asociálky: prostitutky, lesby, Sintky a Romky (kterým se říkalo *Zigeuner* neboli cikánky) a obyčejné kriminálnice.

Polovinu obrovské haly zabíral otevřený prostor se stoly a v druhé půlce stály čtyřpatrové dřevěné palandy. Héléne a Zaza si spolu dokázaly najít místo na horní palandě. Héléne doufala, že odtud budou mít dobrý výhled a nic jim neunikne.

Héléne vzpomínala, že když byly v karanténě, trávily čas rozebíráním nespočtu hald německých uniforem. Musely utrhat knoflíky, vypárat švy a roztrždit látky. Všechny uniformy na sobě měly skvrny od krve a většina z nich také díry po kulkách. Byly to uniformy německých vojáků, kteří zemřeli na východní frontě. Ženy občas v kapse našly neodeslaný dopis. Když si Héléne četla dopisy vojáků, všimla si nízké morálky jednotek bojujících na východě.

O týden později, 23. června, přijel další transport, jenž zahrnoval i dvě kamarádky z Holandska: osmadvacetiletou Lon a pětadvacetiletou Guigui. V roce 1944 společně zanechaly studii v Leidenu, aby se mohly připojit k pařížskému odboji.

Guigui byla elegantní, atletické postavy a měla rovné hnědé vlasy ostříhané na mikádo končící těsně pod bradou a ofinu. Její protáhlý oválný obličej zdobily šedé oči. Vypadala plaše a mírumilovně jako madona. Bylo povzbudivé, jak mezi nepořádkem, který na bloku vládl, zůstávala nenucená a klidná.

Lon byla pravý opak. Slova jí vylétávala z pusy v různých kombinacích šesti jazyků, jimiž hovořila. Lon byla statečná a dlouho

se nerozmýšlela – kde by opatrnější vyčkávali, tam se ona odrazila a skočila. Byla extrovertní, plná života a se svou statnou postavou a zvučným smíchem navazovala přátelství s lidmi různých národností. Lon dokázala být pěkně panovačná, ale celou devítku nejednou zachránila její odvaha.

Jednoho dne, když stály na jedné z nekonečných prezencí, se Hélène šeptem zeptala Lon: „Na co myslíš?“

A Lon odpověděla: „Myslím na to, že před půl rokem se chtěl se mnou snoubenec milovat a já odmítla. Teď toho lituju.“¹³

Lon vzpomínala, jak ji v karanténě navštěvovala jiná holandská vězeňkyně: „Jediný záchvěv radosti přinášela Sabine, Holanďanka, která v Haagu bydlela kousek od mých rodičů. Pravidelně a nezdolně nám klepávala na okno, abychom si mohly popovídat. Se stejnou pravidelností ji samozřejmě taky odháněli, ale ji to nijak neodradilo a vždycky se zase vrátila. Toto uspěchané klábosení nám však oběma bylo vzácné a s určitým smutkem jsme vzpomínaly na naši čtvrt.“¹⁴

Sabine Lon podrobně vylíčila, kdo je v táboře. Byla tu skupina francouzských politických vězeňkyň, které už vyšly z karantény, a Zaza se doslechla, že je tu její kamarádka Zinka z Fresnes.

Z celé skupiny devíti žen jediné Zaza a Zinka měly manžele. Zaza se vdala jen měsíc před tím, než ji zatkli, a Zinka devět měsíců před zatčením svého chotě. Oba muže deportovali neznámo kam. To bylo pro novomanželky zdrojem velké úzkosti.

Devětadvacetiletá Zinka byla ze všech devíti nejstarší, ale díky své od přírody radostné povaze působila o mnoho mladší. Měla spoustu blondatých loken, velké modré oči, okouzující mezeru mezi předními zuby a drobný pršáček, díky kterému vypadala trochu vzdorovitě. Byla imunní vůči strachu. Vysunula bradu a výhrůžkám některé z nejagresivnějších skupin v táboře se jen zasmála. Když ostatní opakovaly nějaké hrozné fámy, krčila rameny a kárala je: „Nechte těch pesimistických žvástů.“ Byla droboučká. Nohy měla tak malé, že přidělené dřeváky pro ni byly jako loď, měla z nich puchýře

a krvácející boláky. Ale svojí železnou vůlí inspirovala ostatní. Právě malá Zinka se vždycky snažila zvednout ten nejtěžší náklad a tak často se hnala do té nejhorší práce, že její kamarádky musely vymýšlet složité strategie, jak jí to překazit.

Hélène se od Loniny holandské kamarádky dozvěděla, že je v táboře její přítelkyně Geneviève de Gaullová. Geneviève byla neteř Charlese de Gaulla. V roce 1943 už mnozí slyšeli z rádia hlas tohoto málo známého brigádního generála, který je vyzýval k odboji, ale nebyli si jistí, kdo to vlastně je. Geneviève napsala o strýcovi pod pseudonymem „Gallia“ dva články pro ilegální odbojové noviny *Défense*. Její texty pomohly, aby se lidé z odboje ujistili, že nejde jen o nějakého samozvaného vůdce z Londýna.¹⁵

Hélène se chtěla s Geneviève setkat, aby zjistila, jestli v táboře pracuje organizovaná odbojová skupina. Ale k tomu se potřebovala dostat z karantény. Ženy měly štěstí na přátelskou *blokovou*. *Blokové*, většinou Polky, měly na starosti vždy jeden blok a jejich úkolem bylo dohlížet na ostatní vězeňkyně. Některé *blokové* využívaly svého postavení k pomoci spoluvězeňkyním a k odboji. Ostatní jen ke svému obohacení. Některé byly horší než Němci. Ale jejich *bloková*, česká komunistka Hilda Synková, učila francouzské vězeňkyně, jak to v táboře chodí. Jednou v neděli se jí Hélène zeptala, jestli by nemohla vyklouznout ven a pokusit se najít svou kamarádku Geneviève, a Hilda souhlasila.

Tábor byl obrovitánský, dlouhé ulice v neúprosné geometrické síti lemovaly bloky dřevěných baráků. Hélène se přepočítala, špatně odbočila a úplně se v tom bludišti ztratila. Všechno vypadalo stejně, všude bylo šedo a blátivo. V neděli odpoledne vězeňkyně zůstávaly uvnitř, pokud mohly. Byl to jejich jediný oddych za celý týden. Pracovat musely jen Židovky, svědkyně Jehovovy a ženy, jimž byl uložen